

POMEMBNEJŠI SLOVENSKI BIOGRAFSKI PRISPEVKI O MISIJONARJU IN IZSELJENSKEM DUHOVNIKU FRANCU PIRCU

Andrej Vovko

COBISS 1.02

Prvi biograf vzornega duhovnika, pospeševalca naprednega sadjarstva, misijonarja in izseljenskega duhovnika v ZDA Franca Pirca p. Florentin Hrovat svojo knjigo *Franc Pirc oče umne sadjereje na Kranjskem in apostolski misijonar med Indijani v severni Ameriki*¹, o njem začne z za Pirca ustreznim citatom iz Sv. pisma, in sicer iz preroka Siraha v danes prijetno arhaični slovenščini: »Hvalimo sloveče može. Veliko slovečega je storil Gospod nad njimi. Gospodovali so po deželah; bili so mogočni in z modrostjo prevedeni može, ki so kot preroki čast prerokov razglaševali. Zapovedovali so ljudstvu in dajali z močjo svoje modrosti najsvetlejšo nauke. Pridobili so si čast svojega ljudstva in bili hvaljeni že v svojih dneh.«²

Avtor p. Hrovat je konec 19. stoletja poudaril, da te besede v popolni meri veljajo za Franca Pirca in mi na začetku 21. stoletja se s tem nedvomno lahko strinjamo. Namen tega prispevka je, da na kratko pregledamo, kako in koliko so o Francu Pircu pisali v preteklosti in koliko je Pirc v resnici znan, cenjen, in upoštevan danes. Najnovejši Pirčev biograf dr. Marjan Drnovšek, katerega delo *Franc Pirc (1785-1880), sadjar na Kranjskem in misijonar v Ameriki*³ bomo na kratko obravnavali na koncu tega članka, je v sklepnem poglavju o uporabljenih virih in literature o njem zbral kar 40 bibliografskih enot, od teh pa se jih 12 nanaša neposredno na Franca Pirca. Dodal je še tri medmrežne naslove kot lep primer novih oblik zbiranja podatkov.

Slovenska elektronska podatkovna bibliografska zbirka COBISS, ki je sicer zelo uporabna in dragocena kot izhodišče vsakovrstnih raziskav, a še precej nepopolna zlasti za starejše publikacije, je bolj skromna kar zadeva našega Franca Pirca. Pod geslom Franc Pirc sicer uporabniku izpiše kar 75 enot, njihova natančnejša raziskava pa pokaže, da v veliki meri ločeno vsebujejo tako Francete, kot tudi kakšne druge Pirce, recimo Jožete, tako da o 'našem' Pircu lahko izluščimo le 19 'pravih oz. očiščenih', dodamo pa jim lahko še kakšno s starejšima verzijama njegovega priimka Pirc, namreč Pierz ali Pirec.

Omenjenega dela prvega Pirčevega biografa, frančiškanskega patra Florentina Hrovata, tako ne najdemo pod priimkom Pirc, ampak pod Pirec. Avtor p. Horvat je bil

¹ P. Florentin Hrovat, *Franc Pirc oče umne sadjereje na Kranjskem in apostolski misijonar med Indijani v severni Ameriki*, Družba sv. Mohorja v Celovecu, Celovec 1887, 111 str. (Dalje Hrovat...)

² Prav tam, str. 5.

rojen kot Janez Nepomuk 11. maja 1847 v Zgornjem Tuhinju, umrl pa 3. maja 1894 v Novem mestu. Kot duhovnik frančiškan je deloval kot zelo zaslužni osnovnošolski učitelj v Kamniku in Novem mestu, bil vodja obrtne šole, prevedel 17 povesti takrat zelo priljubljenega in tudi vzgoji prijaznega Kristofa Šmida, sestavljal zgodovine kranjskih mest, napisal knjigo *Novomeško okrajno glavarstvo*, poleg Pirčeve in še nekaj drugih biografij je opisal tudi življenje in delo Pričevega misijonskega sodelavca Lovrenca Lavtižarja.⁴ Ob stoletnici rojstva Franca Pirca, ko je deloval v Novem mestu, se je, kot je zapisal v uvodu svoje knjige, najprej namenil o Pircu napisati »le kratek životopis«, k temu so ga spodbudile »razne opombe po časopisih, češ, v Ameriki slavijo že stoletnico njegovega rojstva, rojaki pa niti životopisa nimajo«.⁵ Opravičuje se, da je imel, ker pač ne biva v velikem mestu, težave pri zbiranju gradiva, delo pa da je nastalo na podlagi Pirčevih poročil Leopoldinini ustanovi, Novicam in Zgodnji danici.⁶ Ena temeljnih biografskih nejasnosti glede Franca Pirca je bila skoraj do danes kraj njegovega rojstva. Za p. Hrovata »je tekla zibelka našega slavnega rojaka v vasi Godič, ki se razprostira na lepi ravnici ob vznožju sivega Grintovca in Kameniških planin kake pičle pol ure od prijaznega mesteca Kamenika«.⁷ Za razliko od vseh naslednjih Pirčevih biografov Hrovat zelo na kratko – na treh straneh in štirih vrsticah – opravi s Pirčevim življenjem in delovanjem do odhoda v Ameriko, okraši pa ga že z vzdevkom, ki ga bomo srečevali vse do danes, ko naglasi, da si je s svojim prizadevanjem in poučevanjem zaslužil častno ime »očeta umne sadjereje«.⁸ Skoraj ves ostali del knjižice, trinajst od skupno petnajstih poglavij, je posvečen Pirčevemu misijonskemu in dušnopastirskemu delovanju med izseljenci v ZDA, vključno z objavo dveh zelo znanih Pirčevih pesmi *Pesmi od svojega potovanja* in *Pesmi od nove fare Sv. Križa*, poslani nekdanjim faranom v Podbrezjah.⁹ Avtor zelo podrobno popiše Pirčevo delovanje na njegovih misijonskih postajah v Michiganu in Minnesoti in prihod novih misijonarjev-sodelavcev, to je Ignacija Mraka in Lovrenca Lavtižarja (in tudi tragično smrt slednjega), Pirčev obisk v domovini, pridobitev naslednjih sodelavcev Josipa Buha, Jakoba Trobca in drugih¹⁰, njegova poročila o misijonskem delu, njegov način misijonskega delovanja, boj proti opojnim pijačam¹¹, mirovniško posredovanje v velikem uporu Indijancev v Minnesoti¹², kot tudi njegovo delovanje na kmetijskem področju v Ameriki.¹³ Zanimivo je, da p. Hrovat zelo skopo piše o Pirčevem delovanju med belci.

³ Marjan Drnovšek, Franc Pirc (1785–1880), sadjar na Kranjskem in misijonar v Ameriki, Znameniti Naklanci 2, Občina Naklo, Naklo 2003, 96 str. (Dalje Drnovšek...)

⁴ Primerjaj: Šr. (Janko Šlebinger), Hrovat Florentin (Janez Nep.), Slovenski biografski leksikon (dalje SBL), I. knjiga, Ljubljana 1925–1932, str. 354–355.

⁵ Hrovat..., str. 5.

⁶ Prav tam.

⁷ Prav tam, str. 7.

⁸ Prav tam, str. 10.

⁹ Prav tam, str. 10–14, 17–19.

¹⁰ Prav tam, str. 89–92.

¹¹ Prav tam, str. 77–81.

¹² Prav tam, str. 85–88.

¹³ Prav tam, str. 75–81.

V zadnjem, petnajstem poglavju, opiše Pirčevo vrnitev domov, pri čemer ob njegovem bivanju v frančiškanskemu samostanu v Kamniku omeni, da je imel »o tej priliki...tudi pisatelj teh vrstic priliko spoznati slavnega moža ter občutovati njegovo ponižnost in radodarnost, kakor sploh njegovo globoko pobožnost« ter da je »čul marsikatero črtico o njegovem življenju iz ust ljubeznjivega starčka«. ¹⁴ Najbrž lahko upravičeno sklepamo, da je te podatke vključil tudi v svojo Pirčevo biografijo. P. Hrovat poleg tega navaja, da je Pirc »na prizadevanje cerkvene gosposke...dobil kot bivši župnik pokojnino, ob kateri je živel«, ter da se je iz Kamnika preselil v Ljubljano, kjer je živel »v šenklavški duhovniški hiši«. ¹⁵ To avtorjevo navajanje je zanimivo v luči kasnejših očitno dnevno-politično obarvanih neutemeljenih napadov slovenskih liberalcev, češ da je cerkvena oblast pustila Pirca umreti v bedi.

Pri tem poglavju knjige naletimo na še eno temeljno podatkovno nejasnost, ki jo srečujemo pri pregledovanju biografskih enot o Francu Pircu. Zadeva datum njegove smrti, to je 22. januar 1880, ki ga po p. Hrovatu navajajo vsi njegovi pomembni biografi, z eno pomembno izjemo, to je dr. Franca Ksaverija Lukmana v njegovem – sicer temeljnemu prispevku v Slovenskem biografskem leksikonu (SBL) – , ki ga bomo še predstavili. V njem navaja kot datum Pirčeve smrti 20. julij 1880.

Avtor je predstavil tudi Pirčev pogreb, ki ga je vodil ljubljanski knezoškof dr. Janez Zlatoust Pogačar (22. januar 1811 Vrba – 25. januar 1884 Ljubljana) ¹⁶, omenja lovorov list na blazini z zlatim napisom na črnih svilenih trakovih (»Očetu umne sadjereje kmetijska družba Kranjska«), ki so jo nosili pred krsto ter poslovilne besede stolnega prošta in nabožnega pisatelja Jožefa Zupana (12. marec 1811 Kropa – 29. avgust 1886 Ljubljana) ¹⁷: »Blagor mrtvim, ki v Gospodu zaspe, zakaj njih dela gredo z njimi.« ¹⁸ Zapisal je tudi, da je kanonik in nabožni pisatelj Andrej Zamejic (20. november 1824 Vrzenec pri Horjulu – 1. januar 1907 Ljubljana) ¹⁹, ki je v članku v SBL naveden kot Zamejic, »z nekaterimi prijatelji« poskrbel, da so »postavili zaslužnemu misijonarju dostojen spomenik na grob« ²⁰, ni pa izrecno zapisal, da je šlo za staro, danes opuščeno ljubljansko pokopališče pri sv. Krištofu za Bežigradom, saj je bilo v času objave njegove knjige še v uporabi. K usodi Pirčevega groba in nagrobnega spomenika se bomo še vrnili.

P. Hrovat navaja še besede papeža Benedikta XIV., ki jih je izrekel, ko je izvedel za Pirčevo smrt: »Veliko smo z njim zgubili, pa zadobili modrega besednika v nebesih.« ²¹ Omenja tudi, da je 20. maja 1885 »katoliška občina pri sv. Klavdiji« (St. Cloudu v

¹⁴ Prav tam, str. 109.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Dbv (Josip Debevec), SBL, 2. knjiga, Ljubljana, 1933–1952, str. 404–407.

Primerja j: Matjaž Ambrožič, *Il ruolo ecclesiastico, culturale e politico di Janez Zlatoust Pogačar (1811-1884), principe-vescovo di Lubiana, nella storia degli Sloveni*, Estratto della Tesi per il Dottorato, Facoltà di Storia Ecclesiastica, Pontificia Università Gregoriana, Roma 2002, 166 pp.

¹⁷ Slk (Marjan Smolik), Zupan Jožef, SBL, 15. zvezek, Ljubljana 1991, str. 876.

¹⁸ Hrovat..., str. 109.

¹⁹ Slk (Marjan Smolik), Zamejic Andrej, SBL, 14. zvezek, Ljubljana 1986, str. 762.

²⁰ Hrovat, str. 111.

²¹ Prav tam, str. 110.

Minnesoti) slavila stoletnico Pirčevega rojstva in tridesetletnico, odkar je prvič pri njih maševal.²² Spomnimo se, kar smo že omenili, da se je na to praznovanje skliceval v uvodu svoje knjige.

Svojo knjigo je avtor sklenil z besedami misijonarja Josipa (Josepha) Buha, ki je primerjal življenje v teh tridesetih letih, ko so se po tistih krajih »vlačile cele tolpe divjih Indijanov...sedaj si podajajo omikani narodi spravljivo roke v deželskem in gospodarskem življenju...in danes je sv. Klavdij imenitno mesto v Minesoti in sedež prvega škofa severne Minesote«, za vse to pa da gre »hvala očetu Frančišku Pircu«.²³ Sam je dodal, da se bosta »kakor dve svetli zvezdi na jasnem nebu lesketali...vedno v zgodovini Indijanov imeni: Baraga in Pirc – Sloveniji v ponos, da ima tako vrle sinove«.²⁴

Kot je očitno iz naslova, se bomo pri svojem pregledu biografskih predstavitev življenja in dela Franca Pirca omejili na obsežnejša dela v slovenskem jeziku in to po kronološkem redu, to je glede na letnico njihovega nastanka. Naslednji avtor, čeprav ne izviren, je po tem vrstnem redu dr. Alfonz Levičnik, ki ga SBL označi kot »katehetičnega pisatelja«, ki je bil rojen 28. julija 1869 v Planini pri Rakeku kot sin davčnega nadzornika, doktoriral iz teologije na univerzi v Gradcu, bil škofov tajnik, nato profesor verouka na gimnazijah v Kranju, Idriji in Ljubljani, ter umrl v častitljivi starosti leta 6. marca 1966 v Kranju.²⁵ V reviji *Dom in svet* je namreč leta 1907 objavil obsežen izvleček iz prvega od skupaj dveh delov angleško pisane zgodovine škofije Sault Ste. Marie in Marquette župnika iz Houghthona v Michiganu Antona Ivana Režka, ki je izšel leto prej,²⁶ drugi pa v letu 1907. Dr. Levičnik je svoj izvleček naslovil kot *List iz zlate knjige*,²⁷ poleg Pirca pa je zelo obsežno predstavil Režkove prikaze Friderika Baraga, Ignacija Mraka, bolj na kratko pa še Ivana Vertina, p. Otona Skola ter Ivana Čebula. Levičnikov povzetek je opremljen s slikami omenjenih misijonarjev, ki jih je uredništvu poslal avtor Režek iz Amerike. Prispevek o Frančišku Ksaverju Pircu sodi med krajše, avtor Režek se v veliki meri sklicuje na knjigo p. Hrovata, v manjši tudi na delo Baragovega biografa Chrisostoma Verwysta,²⁸ ki je Pircu posvetil od 379. do 393. strani omenjene knjige. Režek in po njem Levičnik tako navajata tudi nekatere podatke, ki jih pri p. Hrovatu ne najdemo. Tako poročata o tem, kako je Pircu ob prihodu v New York, 18. septembra 1835, zgorela vsa prtljaga, skupaj s knjigami in mašnimi potrebščinami. Navajata vsestransko Pričevo delovanje, od pisanja bogoslužnih knjig, delo z Indijanci, poučevanja sadjarstva, kmetijstva, živinoreje in ribolova,

²² Prav tam, str. 111.

²³ Prav tam.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Levičnik, Alfonz, SBL, I. knjiga, Ljubljana 1925-1932, str. 647-648.

²⁶ Antoine Ivan Režek, *History of the diocese of Sault Ste. Marie and Marquette, containing a full and accurate account of the development of the Catholic Church in Upper Michigan, with Portraits of Bishops, Priests and Illustrations of Churches, old and new, Vol. I, Houghton, Michigan 1906.* (cca) 400 str.

²⁷ Alfonz Levičnik, *List iz zlate knjige, Dom in svet, Ljubljana, XX/1907, str. 209-217.* (Dalje Levičnik...).

²⁸ Chrisostom Verwyst, *Life and Labors of Rt. Rev. Frederic Baraga, M.H. Wiltzius & Comp., Milwaukee, 1900, 476 str.*

do cepljenja »osepnic« (koz), pri čemer je navajan je načina cepljenja s trnom, ki ga je pri nas izvajal vsestranski goriški slovenski preporoditelj »naš« (Valentin) Stanič zelo verjetno Levičnikova 'izboljšava' Režkovega osnovnega teksta. V kot rečeno precej zgoščenem pregledu je navedeno še Pirčevo mirovniško delovanje med upornimi »Sioux-Indijani«, kjer se »izmed ljudi na šestih postajah, kjer je deloval Pirc, ni uprl niti eden in tudi vstahi so po njegovem posredovanju sklenili mir.« Naveden je še Pirčev obisk v stari domovini leta 1864 ter duhovniki in bogoslovci, na čelu z bodočim generalnim vikarjem v Duluthu, že omenjenim Josipom Buhom, in bodočim škofom Janezom Trobcom, ki jih je takrat odpeljal s seboj v ZDA. Po navedbi običajnega Pirčevega smrtnega datuma, 22. januarja 1880, prispevek zaključuje z mislijo, da pač mož, »ki ostavi lepo urejeno župnijo in odide v misijon v starosti, ko si marsikdo že želi pokoja, in 37 let potem nesebično deluje v ljubezni do tujca-bližnjaka, pač zasluži časten spomin.«²⁹

Že iz omembe del Režka in Verwysta lahko zaključimo, da so upravičeni spomin na Pirčevo delo in osebnost zvesto vzdrževali tudi v ZDA, tako ljudje slovenskih korenin, kot tudi drugi. Tako je znani starosta slovenskih misijonarjev v ZDA, Jurij Trunk, rojen 1. septembra 1870 v Bačah na Koroškem, umrl 11. marca 1973 v San Franciscu v ZDA ter v SBL označen kot borec za pravice koroških Slovencev, pisatelj, izseljenski zgodovinar in časnikar, ne pa tudi kot duhovnik ozir oma misijonar,³⁰ v svojem temeljnem delu *Amerika in Amerikanci*³¹, ki je leta 1912 izšlo bogato ilustrirano in opremljeno z risbami slikarja, ilustratorja in scenografa Ivana Vavpotiča, rojenega 21. februarja 1877 v Kamniku, umrlega 11. januarja 1943 v Ljubljani.³² Predstavil je Pirca v dodatku v seznamu znamenitejših Slovencev v Ameriki. Kot rojstni kraj je navedel Godič pri Kamniku, datuma smrti pa ne. Skoraj dobesedno je povzel nekatere Režkove formulacije. Med prvimi pa je izpostavil tudi njegovo delo med evropskimi izseljenci, ki jim je »nasvetoval naseljevanje na bogatih prerijah«, ter ponovil, da »poleg Indijancev ni zabil novih naseljencev in je vpeljal med njimi vrsto postaj«. Pirca je v sklepu sestavka o njem, ki je med daljšimi v omenjenem seznamu, označil kot za Barago najznamenitejšega slovenskega »pionirja« na »amerikanskem severozapadu.«³³

Na tem mestu zgolj omenimo, da so prispevki o Francu Pircu izhajali v periodičnih publikacijah Slovencev in tudi Neslovencev v ZDA, zlasti v lemontskem Koledarju Ave Maria, v katerem je o njem pisal zlasti frančiškan p. dr. Hugo Bren, po SBL zgodovinar in nabožen pisatelj, rojen 5. decembra 1881 na Sv. Gori (Rovišah) pri Litiji in doktoriral iz teologije leta 1915 na univerzi v Freiburgu. Nekaj časa je živel v Kamniku, ko je poučeval na tamkajšnji gimnaziji, po letu pa je leta 1921 odšel v ZDA, se večkrat vrnil, bil pregnan od Nemcev leta 1941, ter umrl 8. decembra 1953 v Rimu.³⁴ Taka prispevka

²⁹ Levičnik..., str. 215.

³⁰ Trunk Jurij Matej, Bjc (Jože Bajec), Trunk, Junj Matej, SBL, 13. zvezek, Ljubljana 1982, str. 226-227, Arhiv SBL.

³¹ J. M. Trunk, *Amerika in Amerikanci*, Samozaložba, Celovec 1912, 608 str. (Dalje Trunk...)

³² Vavpotič Ivan, Zdč. (Asta Žnidarčič), SBL, 13 zvezek, Ljubljana 1982, str. 370-372.

³³ Trunk..., str. 578-580.

³⁴ Bren Franc (p. Hugo), SBL, 1. knjiga, Ljubljana 1925-1932, str. 50, Arhiv SBL, Ivan Zika, Trije Pirci, Kamniški zbornik X, Kamnik 1969, str. 152. (Dalje Zika, Trije Pirci...)

omenjenega avtorja sta Baraga in Pirc v Ave Maria 1931 in *Spominska knjiga Indijanski misijonarji v Ameriki* leta 1935. Med Neslovenci naj omenimo delo Grace Mc Donald, *Father Francis Pierz Missionary St Cloud*, ki jo je izdala škofija St. Cloud leta 1929. Pregled tega pisanja, predvsem prispevkov v Koledarju Ave Maria, pa seveda terja svojo posebno obravnavo in objavo.

Pirc je z nekaj deset drugimi slavnimi ožjimi rojaki naveden v poglavju Znameniti možje iz kamniškega okraja v publikaciji kamniškega dijaškega počitniškega društva *Na bregovih Bistrice* iz leta 1938; omenjeni prispevek je napisal France Capuder.³⁵

V SBL je leta 1949 geslo o Francu Pircu,³⁶ ki obsega 253 vrstic, napisal dr. Franc Ks. Lukman, rojen 24. novembra 1880 v Lokah pri Sv. Juriju ob Taboru pri Žalcu, umrl 12. junija 1958 v Ljubljani. V svojem zelo bogatem in pestrem življenju je bil duhovnik, teolog, klasični filolog in zgodovinar, doktoriral 1905 na Gregoriani v Rimu, doštudiral klasično filologijo v Gradcu iz filozofije in teologije, deloval kot profesor verouka, poverjenik narodne vlade za Slovenijo za verske zadeve, urednik in sourednik najtehtnejših revij, med drugim znanstvene revije Čas, urednik SBL v letih 1931–1952 ter avtor nad 100 gesel v njem, rektor ljubljanske univerze in član SAZU.³⁷ Dr. Lukman je označil Pirca (Pierz), kot sadjarja ter ameriškega misijonarja, navedel, da je bil rojen 20. novembra 1785 kmečkim staršem v Godiču blizu Kamnika in da je umrl 20. junija 1880, kar je spodrsrljaj, saj vsi biografi pred njim in po njem, kot že omenjeno, navajajo 22. januar 1880 v Ljubljani. Za avtorja je bil Pirc »izrazit gospodarsko-organizatoričen talent«, ki je uvedel na Kranjskem novo gospodarsko panogo sadjarstvo, uredil drevesnico v Podbrezjah, ter oddajal letno do 8.000 drevesc. Ob njegovem neuspelem potegovanju za mesto učitelja kmetijstva in naravoslovja leta 1834 na ljubljanskem liceju navaja podatek, dejansko priporočilo tedanje policije, da je nabavil že preko 130.000 divjakov za cepitev, da je cepljena drevesa oddajal po zelo nizkih cenah, še več pa zastonj. Zanimivo je, da podatke o Pirčevih sadikah in njegovem neuspešnem potegovanju za mesto licejskega učitelja dr. Lukman skoraj dobesedno povzame iz II. dela *Zgodovine slovenskega naroda*, ki jo je Josip Mal v letih 1928–1939 izdajal pri Družbi sv. Mohorja.³⁸ Dr. Lukman ponovi tudi Pirčev vzdevek očeta umne sadjereje, ki smo ga že srečali od p. Hrovata dalje, nato pa obširno opiše njegovo misijonsko delovanje, pot v Ameriko 1835, pred katero je razdal in razprodal vse svoje premoženje. Avtor članka je navedel, da so Pirca pri tem koraku spodbudila Baragova misijonska poročila dunajski Leopoldinini ustanovi. Dalje je opozoril na Pirčeve jezikovne talente, njegovo delovanje ob Velikih jezerih, poleg misijonskega delovanja naglasil še Pirčevo gospodarsko delovanje med Indijanci, njegovo pospeševanje ribolova, poljedelstva, zlasti sadjarstva in sajenja krompirja. Opozoril je na Pirčevo pripravo

³⁵ France Capuder, Znameniti možje iz kamniškega okraja, Na bregovih Bistrice, Kamniško dijaško društvo Bistrica, Kamnik 1938.

³⁶ Lkn (Franc Ks. Lukman), Pirc (Pierz), Franc, SBL, 7. zvezek, Ljubljana 1949, str. 354–356.

³⁷ Lukman Franc Ksav, SBL, I. knjiga, Ljubljana 1925–1932, str. 685, Arhiv SBL.

³⁸ Dr. Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda, II. del, Mohorjeva družba Celje, 1993, str. 494. (Reprint prvotne izdaje z uvodom dr. Boga Grafenauerja)

SLOVANSKA KNJIŽNICA
LJUBLJANA

C6251

FRANC PIREC

oče
umne sadjereje na Kranjskem
in
apostolski misijonar
med Indijani v severni Ameriki.

Spisal

P. FLORENTIN HROVAT.

Izdala in založila
Družba sv. Mohora v Celovcu.

Z dovoljenjem vis. čast. Krškega inozemstva.

1887.

DRUKARNA VITKOROVA, LUDVIGOVA T. CALOTTI

katekizma, ki ni bil natisnjen in navedel, da je bil rokopis izgubljen. Omenil je tudi Pirčevo delovanje na področju zdravilstva, homeopatije, cepljenje koz Indijancem, njegovo delovanje v Minnesoti med Indijanci, pa tudi belci, zlasti Francozi in Nemci. Naglasil je Pirčevo pridobivanje novih misijonarjev na potovanju v staro domovino, njegovo pesniško delovanje ter vrnitev leta 1873, ko je bil brez vsakih gmotnih sredstev. Tudi dr. Lukman je omenil, da je Pircu avstrijska vlada dodelila pokojnino župnika, njegovo bivanje pri frančiškanih v Kamniku, in nato od leta 1874 dalje v stolnem župnišču v Ljubljani. Navedel je še, da je pokopan pri sv. Krištofu, da so mu kanonik Andrej Zamejec in drugi postavili spomenik, omenil mesto Pierz v Minesoti in slovesno obhajanje stoletnice njegovega rojstva v ZDA leta 1885. Zaključil pa je z oceno, da je »Pirc poleg Barage in Knobleharja najmarkantnejša osebnost naše misijonske zgodovine«.

V letu 1952, ko so v St. Cloudu v Minnesoti zelo svečano obhajali stoletnico Pirčevega prihoda v ta kraj, je slovenski ameriški duhovnik, William ali Viljem P. Furlan, ki je, kot je navajal spodaj omenjeni Ivan Zika (njegovo delo je sam s pridom uporabljal) izvrstno obvladal slovenski jezik, čeprav je bil rojen v Ameriki in še nikoli ni bil v stari domovini, zato je lahko tudi sam uporabil slovenske vire o Pircu³⁹ in tako napisal omenjenega leta o Pircu v angleščini knjigo *In Charity unfeigned*⁴⁰ (ena varianta prevoda je *V nehljnjeni ljubezni*). Nepodpisano poročilo o teh slovesnostih v Koledarju Ave Maria za leto 1953 navaja, da je »father Furlan... še mlad, ima komaj trideset let in se mu čudimo, da je izdal tako lepo knjigo o našem rojaku.« Neimenovani pisec prispevka knjigo še pohvali, češ da natančno razloži, da je bil Pirc sin slovenske matere, da je v njej tudi natančno označeno, kje in kaj je Slovenija, omenjene pa so tudi mnoge zmote glede Slovencev, »ko so nas imeli za Nemce, ker smo svoj čas spadali pod Avstrijo.« Navedel je še, da je ob Pirčevi stoletnici »pisal neki znani ameriški časopis, da je bil Pirc Francoz«.⁴¹ (Res je, da je nekaj let svojega življenja v času Ilirskih provinc preživel pod francosko oblastjo.)

Omenimo še na kratko, ne da bi se v to zanimivo področje podrobneje spuščali, da je bil in je še vedno živ spomin na Franca Pirca v Ameriki na kar nekaj načinov. Poleg postavljanja spomenikov in poimenovanja krajev, kot je Pierz v Minnesoti in poimenovanja gimnazije v St. Cloudu, so o njem napisali tudi nekaj knjig v angleščini. Tudi te bomo – podobno kot knjigo Williama P. Furlana – zgočj omenili. Ob stoletnici kraja Pierz je leta 1965 župni upravitelj Robert Voigt napisal na 200 straneh jubilejno knjigo *Pierzana 1865–1965, The religious and secular history of the community of Pierz*; o Pircu sta pisala – poleg drugih – še p. Bernard Ambrožič v Koledarju Mohorjeve družbe v Celovcu leta 1954 in p. Bernard Kotnik v Koledarjih Ave Maria za leti 1963 in 1964.

Eden od treh do sedaj najpomembnejših Pirčevih biografov je bil njegov rojak Ivan Zika, gimnazijski profesor, po SBL »lokalni in šahovski zgodovinpisec«, rojen 17.

³⁹ Ivan Zika, Franc Pirc očeučne sadjereje na Kranjskem in oče mesta St. Cloud v Ameriki, Kamniški zbornik X, Kamnik 1965, str. 88. (Dalje Zika, Franc Pirc...)

⁴⁰ William Furlan, *In Charity unfeigned, the life of father Francis Xavier Pierz*. St. Cloud 1952, 270 pp.

⁴¹ Slovesnost stoletnice misijonarja Franca Pirca, Koledar Ave Maria za leto 1953, str. 135.

septembra 1907 v Kamniku, kjer je tudi umrl 17. decembra 1976. Njegov oče Ivan je bil po poreklu Čeh, mati Marija roj. Vegh pa Madžarka. Ivan Zika mlajši je deloval kot gimnazijski profesor v Peči, Murski Soboti, Subotici ter na koncu v Kamniku. Zika je poleg člankov o Pircu napisal še nekaj obsežnih biografskih člankov o drugih pomembnih osebnostih iz Kamnika in okolice, predvsem v *Kamniškem zborniku*.⁴² Kako obsežno je njegovo delo o Pircu lepo priča podatek, da je Zika prispeval kar pet od v začetku tega prispevka že omenjenih dvanajstih neposredno na Pircu nanašajočih se bibliografskih enot v seznamu literature dr. Marjana Drnovška. Najpomembnejši in najobsežnejši od Zikovih prispevkov o Pircu je nedvomno *Franc Pirc, oče umne sadjereje na Kranjskem in oče mesta St. Cloud v Ameriki*⁴³, ki ima tudi zelo bogate in obsežne opombe.

Ivanu Ziki nikakor ne moremo očitati pomanjkanja pokončnosti in poguma, saj si je v tistih izrazitih protikatoliških in protiduhovniških časih po 2. svetovni vojni celo drznil povabiti na kamniško gimnazijsko škola iz Pirčevih nekdanjih misijonskih krajev,⁴⁴ duhovnika Franca Pirca pa v uvodu k zgoraj omenjenemu prispevku zelo poudarjeno predstavi kot borca »za gospodarski in kulturni napredek in dobrobit preprostega človeka«, ki je »polnih 60. let nesebično delal na dveh različnih področjih«, si pridobil doma vzdevek »oče umne sadjereje na Kranjskem«, v Ameriki pa »oče mesta St. Cloud« ter »oče škofije St. Cloud«. Zika je naglasil Pirčevo »izrazito pionirsko« delo, ter poudaril, kako je z dejanjem in »pisano besedo... položil temelj našemu naprednemu sadjarstvu, v Ameriki pa krčil gozdove, spreminjal ledino v rodovitna polja in snoval nova naselja.« Tako je ocenil Pirca, da je »največji pionirski civilizator in kolonizator na ameriški celini« med Slovenci, katerega delo doma je zaslužno za zgodovino našega sadjarstva, v Ameriki pa prispeval pomemben »slovenski delež pri gradnji mogočnih Združenih držav.«⁴⁵

Ob tem je seveda zanimivo ugotoviti, da je tedanji trdi čas tudi na Ziki pustil svojo sled, saj avtor v tem zelo lepem uvodu niti s eno samo črko ni omenil ne Pirčevega dušnopastirskega delovanja v stari domovini ne misijonskega in dušnopastirskega delovanja v ZDA. Res pa je tudi, da je slednjega predstavil pozneje v velikem obsegu.

Ziki gre zasluga, da je rojstni kraj Franca Pirca odločno prestavil iz Godiča v očitno resnično rojstno mesto Kamnik in to v hišo, ki je »bila tesno prislonjena na strmo skalno steno Malega grada, tik pod znamenito trinadstropno kapelo«. Hiša je leta 1804 pogorela in na njenem mestu so pozidali novo. Kot je navedel Zika v opombah, je pri tej spremembi rojstnega kraja – od prej splošno uveljavljenega Godiča – izhajal iz ugotovitev mekinjskega župnika Viktorja Čadeža, ki je že v letniku 1933/34 Katoliških misijonov, na strani 33, na podlagi rojstne matice kamniške župnije, (to je 16 let pred Lukmanovim temeljnim člankom v SBL) ugotovil, da je bil »Pirc po rojstvu pristen Kamničan.«⁴⁶ Glede za zmotnega mnenja, daje bil Pirc rojen v Godiču, avtor pojasnjuje

⁴² Torkar (Zora Torkar), Zika, Ivan, SBL, 15. zvezek, Ljubljana 1991, str. 813–814.

⁴³ Ivan Zika, Franc Pirc oče umne sadjereje na Kranjskem in oče mesta St. Cloud v Ameriki, Kamniški zbornik X, Kamnik 1965, str. 35–88. (Dalje Zika, Franc Pirc... str.35–88.)

⁴⁴ Pričevanje prof. Marjete Humar, 21. junija 2003.

⁴⁵ Zika, Franc Pirc, str. 35–36.

⁴⁶ Prav tam, str. 79.

z življenjem Pirčevega brata Jakoba, rojenega 6. julija 1788, ki se je po poroki leta 1816 priženil v Godič. Datum rojstva, 20. november 1785, očitno ni sporen, sporna pa je bila lokacija njegove rojstne hiše v Kamniku, saj se Zika ne strinja z omenjenim Čadežem, da je bila na Šutni, ker da Čadež, po Zikinem mnenju, ni upošteval spremembe hišnih števil v Kamniku po požaru 1804.⁴⁷ Veliko prostoraje v Zikinem prispevku posvečeno Pirčevi knjigi *Kranjski vertmar*, označeni, da je to »naša prva knjiga o naprednem sadjarstvu«,⁴⁸ Ob Pirčevem delovanju v Podbrezjah navaja, da je vzgojil preko 100.000 drevesc, za odhod v Ameriko pa naj bi ga spodbudilo verjetno razočaranje, ker ni dobil zaprosenega mesta na ljubljanskem liceju, zato da ni bilo čudno, da je prisluhnil pozivu rojaka Barage, ki je vabil sodelavce na svoje indijansko misijonsko področje v Ameriko.⁴⁹ Pirčevo delovanje v Ameriki Zika prikaže zelo izčrpno, tako na prvem michiganskem, kot zlasti na drugem, minnesotskem območju. Poleg vsega drugega še posebej navaja Pirčevo delo kot izseljenskega komisarja in njegovo vabljenje slovenskih izseljencev⁵⁰ ter njegovo protialkoholno delovanje kot borca za treznost med Indijanci⁵¹, ki je pomenilo nadaljevanje njegove dejavnosti še iz stare domovine. Posebno poglavje ima pri Ziki Pirc kot oče mesta St. Cloud,⁵² naslednje je posvečeno Pirčevemu obisku v stari domovini.⁵³ Ko sklene Pirčev življenjepis, navaja poleg drugega, da je umrl kot najstarejši duhovnik ljubljanske škofije 22. januarja 1880 ob pol 11. uri dopoldne, da je imel slovesen pogreb, da mu je nagrobni spomenik, za katerega je začel prispevke zbirati »prof. Andrej Zamejc« izdelala Tomanova kamnoseška delavnica, Pirčevo glavo pa je iz belega marmorja izklesal kipar Franc Zajec. Zika navaja podroben opis napisa na spomeniku na pokopališču pri sv. Krištofu, ko so ga leta 1880 »postavili Amerikanci in Kranjci«, navede pa še, da naj bi le-ta med okupacijo z mnogimi drugimi vred izgubil, in da so ga verjetno okupatorjevi vojaki porabili za gradbeni material.⁵⁴

Zika je posvetil nekaj odstavkov priznanjem in pohvalam, ki jih je dobil Pirc za svoje delo⁵⁵, še več pa prikazu Pirčeve fizične podobe in njegovega značaja ter življenjskih navad, tudi glede prehrane. Tako je zapisal, da je bil Pirc srednje postave, »čokat in močne telesne konstitucije«, po naravi pa je bil zelo blag in mirnega značaja, tako da so ga Indijanci imenovali Ga-mindee (Dobro srce), ostre besede je rabil le, kadar je nastopil proti izkoriščevalcem ali žgajnarjem.⁵⁶ Ko predstavlja Pirčevo književno delovanje, se Zika dotakne tudi nerešenega vprašanja Pirčeve avtobiografije, ki naj bi bila morda *The Jubilee Report of rev. Francis Pirc, Indian Missionary*, ki jo je v svoji že omenjeni knjigi kot vir uporabil William Furlan. Pirčev življenjepis naj bi izšel tudi v posebni knjižici,

⁴⁷ Prav tam, str. 79-80.

⁴⁸ Prav tam, str. 37.

⁴⁹ Prav tam, str. 44-45.

⁵⁰ Prav tam, str. 62-64.

⁵¹ Prav tam, str. 69-70.

⁵² Prav tam, str. 57-61.

⁵³ Prav tam, str. 61-62.

⁵⁴ Prav tam, str. 64-65.

⁵⁵ Prav tam, str. 65-66.

⁵⁶ Prav tam, str. 66-68.

vendar pa knjižica v staro domovino ni prišla in po mnenju Zike jo p. Hrovat »gotovo ni poznal.«⁵⁷ V zaključku prispevka je Zika zelo obširno predstavil živi spomin na Pirca v ZDA, pri čemer je vključil tudi podroben opis slovesnosti leta 1952 ob 100-letnici Pirčevega prihoda v St. Cloud v Minnesoti, postavljanje spomenikov v St. Cloudu in v Belle Prairie, poimenovanje kraja Pierz in postavitve poslopja Father Pierz Memorial High School (Pirčeve spominske gimnazije) ter izdajo zgoraj že omenjene spominske knjige Roberta Voigta *Pierzana*.⁵⁸

Drugi sestavek Ivana Zike, *Trije Pirci v Ameriki*⁵⁹, je delno posvečen Francu, delno pa njegovim sorodnikom, izseljencem v ZDA. Prvo poglavje je posvečeno Francu Pircu, v njem je tudi krajša predstavitev nadaljnjih slavnosti v njegov spomin v letu 1968, ko so v Crow Wingu v Minnesoti, od koder je kot od ameriške vlade imenovani komisar za naseljevanje po letu 1862 vodil te dejavnosti, njemu v spomin postavili spominsko kapelico. Zika je to izkoristil za 'izgovor' da je k »našemu sestavku v X. Kamniškem zborniku 1965« v novem prispevku dodal nekaj novih ugotovitev ter popravil »nekatere netočnosti, ki so se vrinile ob pomanjkanju potrebnih virov«. Poleg Franca je predstavil »ameriški zgodbi« njegove sestre Polone, ki jo označi kot »prvo slovensko mater v Ameriki« (sicer opremljeno z vprašajem) in nečaka Jerneja »pionirja Minnesote«, ki je postal poslanec države Minnesote.⁶⁰

Mogoče najbolj sporni in 'pikantni' dopolnilni podatek v drugem Zikovem prispevku je v poglavju Pirčeva družina navedena Zikina trditev, da naj bi se starša Franca Pirca, prvega izmed 10 otrok, poročila 23. decembra 1785, torej tri dni po njegovem rojstvu v župni cerkvi v Kamniku. Tako naj bi se Franc rodil kot nezakonski otrok.⁶¹

Maja 1982 je Sadjarsko društvo Slovenije posvetilo Francu Pircu publikacijo *V spomin Francu Pircu (1785-1880)*⁶², v kateri je delež Franca Pirca pri razvoju slovenskega sadjarstva na kratko predstavil prof. dr. France Adamič, priznani strokovnjak na tem področju⁶³, Pirčevo delovanje v Ameriki pa v podobnem obsegu prof. dr. Janez Stanonik.⁶⁴ Knjižico je sklenil reprint II. dela Pirčevega (podpisan kot Franz Pirz) *Kranjskega vertnarja* iz leta 1834. Etnolog, raziskovalec Slovencev po svetu prof. dr. Zmago Šmitek, je Franca Pirca omenil na nekaj mestih v svoji knjigi *Klic daljnih svetov*.⁶⁵ Pirc ga zanima predvsem kot proučevalec kulture Indijancev, pisec knjig o njih in zbiralec ter darovalec njihovega etnološkega gradiva. Potem, ko je na kratko predstavil Pirčevo

⁵⁷ Prav tam, str. 70-71.

⁵⁸ Prav tam, str. 73-78.

⁵⁹ Zika, *Trije Pirci*...str. 129-154.

⁶⁰ Prav tam, str. 131-132.

⁶¹ Prav tam, str. 133.

⁶² V spomin Francu Pircu (1875-1880), Sadjarsko društvo Slovenije, Ljubljana - Maribor, 1982, 72 str. (Dalje: V spomin Francu Pircu...)

⁶³ France Adamič, *Delež Franca Pirca pri razvoju slovenskega sadjarstva*, V spomin Francu Pircu..., str. 15-26.

⁶⁴ Janez Stanonik, *Franc Pirc v Ameriki*, V spomin Francu Pircu..., str. 27-33.

⁶⁵ Zmago Šmitek, *Klic daljnih svetov*, Slovenci in neevropske kulture. Založba Borec, Ljubljana 1986, 359 str.

misijonsko in gospodarsko delovanje med Indijanci in evropskimi priseljenci⁶⁶, Šmitek Pirca nekoliko 'pokara', ko ga primerja kot raziskovalca in opisovalca Indijancev v primerjavi z Baragom. Ugotavlja, da so Baragovi opisi »bolj zgoščeni, natančni in objektivni, poleg tega pa jih oblikuje tudi treznejši preudarek« in to kljub temu, da se je Pirc opisa Indijancev lotil potem, ko je med njimi preživel skoraj dvajset let, kljub temu pa »ni dosegel strokovne ravni Baragove knjige, ki je bila plod le petletnega študija«. ⁶⁷ Na tem mestu omenimo še dve deli, ki je vanju vključen tudi Pirc glede na pošiljke indijanskega etnološkega gradiva v staro domovino: prispevek Pavle Štrukelj, *Etnološka zbirka severnoameriških Indijancev Ojibwa iz 19. stoletja v Sloven. etnogr. muzeju: zbiralci Friderik Baraga, Franc Pirc Ivan Čebul* (izdal Slovenski etnografski muzej, Ljubljana 1974), o isti trojici pa piše tudi France Golob v prispevku *Misijonarji, darovalci indijanskih predmetov* (Zbirka Slovenskega etnografskega muzeja, Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja, Ljubljana 1997).

V Enciklopediji Slovenije (ES) sta avtorja članka o Francu Pircu dr. France Adamič in urednica ES Marjeta Demšar, članek pa obsega skromnih 32 vrstic. Kot rojstni kraj je spet (napačno) naveden Godič, najbrž pod vplivom podatka v članku dr. Lukmana v SBL, smrtni datum pa (očitno pravilni) 22. januar 1880. Pirc je spet označen kot sadjar in misijonar, ki se je posvetil razvijanju sadjarstva, imel drevesnico v Pečah, v desetih letih vzgojil 120.000 sadik in jih delil po nizki ceni ali brezplačno, v svojem vrtu pa zbral in gojil okoli 700 sadnih vrst. Na kratko je označen kot prvi slovenski »veledrevesničar in pomolog in med najbolj znanimi slovenskimi misijonarji«. ⁶⁸

Zgodovinar prof. dr. Darko Friš, med drugim priznan poznavalec zgodovine slovenskega izseljenstva, je obravnaval Franca Pirca na nekaj mestih v svoji knjigi *Ameriški Slovenci in katoliška Cerkev 1871–1924*. ⁶⁹ Predvsem je objavil – in delno tudi komentiral – nekatera Pirčeva pisma, tako iz Novic leta 1855⁷⁰ kot iz Zgodnje danice leta 1865, 1866 in 1870. ⁷¹ Dr. Friš je v dveh delih objavil in bogato komentiral obsežno korespondenco enega najvidnejših slovenskih izseljenških duhovnikov v ZDA, p. Kazimirja Zakrajška, (rojen 31. maja 1878 v Preserju pod Krimom, umrl 27. januarja 1958 v Lemontu v Illinoisu v ZDA). ⁷² V prvem delu je objavil zelo zanimivo pismo p. Zakrajška o usodi Pirčevega groba in spomenika na pokopališču pri sv. Krištofu. ⁷³ P. Zakrajšek, ki je bil prvi župnik novoustanovljene župnije Sv. Cirila in Metoda, z ustrežno

⁶⁶ Prav tam, str. 136, 138.

⁶⁷ Prav tam, str. 138.

⁶⁸ France Adamič, Marjeta Demšar, Pirc, Franc, Enciklopedija Slovenije, VIII. knjiga, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1994, str. 348–349.

⁶⁹ Darko Friš, *Ameriški Slovenci in katoliška Cerkev*, Mohorjeva družba Celovec, Ljubljana, Dunaj, 1995, 417 str.

⁷⁰ Prav tam, str. 54.

⁷¹ Prav tam, str. 52, 58–59.

⁷² Silk (Marjan Smolik), Zakrajšek Kazimir (pri krstu Ignacij), SBL, 14. zvezek, Ljubljana, 1986, str. 757–758.

⁷³ Darko Friš, *Korespondenca Kazimirja Zakrajška, O.F.M. (1928–1958)*, Viri 8, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1995, 230 str.

cerkvijo s tema patronoma, ki so jo pripojili stari cerkvi sv. Krištofa na opuščenem ljubljanskem pokopališču, je mnenja, da Pirčev grob ni bil pod Pirčevim spomenikom, kot je to menil p. Hrovat. Pirčev spomenik je bil »vzidan v pokopališki ograjni zid prav tik levega vhoda na pokopališče za cerkvijo sv. Krištofa«, pred njim pa je stal kamnit kropilnik z blagoslovljeno vodo. P. Zakrajšek je navedel, da so v času stare Jugoslavije kopali temelje za novo cerkev prav preko tega zidu, ob tem pa tam niso našli Pirčevega groba, niti njegovih kosti, ki so jih želeli prenesti v prezbiterij nove cerkve. Glede spomenika, ki je takrat očitno še obstajal, je p. Zakrajšek predlagal, da bi ga vzdali v steno nove cerkve, arhitekt pa je bil proti temu. Kamni spomenika so potem »ležali na tleh ob zidu na desni strani vhoda, da jih je lahko vsakdo videl.« P. Zakrajšek je mislil, da bo prišel spomenik na Navje, ko pa je videl, da se to ne bo zgodilo, je načrtoval postavitev Pirčevega spomenika na pročelje stare cerkve sv. Krištofa.⁷⁴ P. Zakrajšek je imel zelo obsežen načrt za postavitev spomenika Francu Pircu ob omenjeni cerkvi ali pa »bi se kar cela cerkev sv. Krištofa spremenila v njegov spomenik«, stroške pa naj bi nosila vlada ZDA. Načrt naj bi v ZDA odobrili »od predsednika doli« (mislil je Franklina Delano Roosevelta), vendar pa ga je prekrižala druga svetovna vojna, po njej pa je za spomenikom, ki ga je vneto iskal naslednik p. Zakrajška na mestu župnika pri Sv. Cirilu in Metodu, p. Krizolog Zajec, izginila vsaka sled. Zajec je leta 1956 odpisal p. Zakrajšku, in popisal kaj vse je pregledal, potem pa ugotovil, da je bil najbrž »še kje na prostoru pri cerkvi, pa je bila tam vojaščina, postavljali so barake in je šel za kako podlogo.« Po lastnih spominih pisca tega prispevka je bila pri cerkvi sv. Cirila in Metoda in z njo združeni cerkvi sv. Krištofa, preden so ju podrli 'v čast 7. kongresa KPJ' ta 'vojaščina', po vsej priliki 'zaslužna' za izginotje Pirčevega spomenika v tem času JLA in tako za to najbrž ni kriva »okupatorska« (italijanska ali nemška) vojska, kot je menil Zika. Zakrajšek si je prizadeval, da bi našel vsaj kako sliko spomenika. En primerek naj bi hranila Kongresna knjižnica v Washingtonu, vendar je bilo iskanje tam neuspešno. P. Zakrajšek zaključuje svoje pisanje z ugotovitvijo, da je iz vsega povedanega jasno, »da mene ne zadene nobena krivda, če se je spomenik Pirčev izgubil. Vse človeško sem storil, kolikor sem pri tedanjih razmerah, v katerih sem bil, mogel, da bi ga rešil«.

V drugi knjigi *Slovenska izseljenska književnost*, ki sta jo uredili dr. Janja Žitnik in dr. Helga Glušič, že omenjeni dr. Janez Stanonik duhovito ugotavlja, da Franc Pirc v slovenski kulturni zgodovini stoji »pogosto v senci Friderika Barage. V resnici pa je bil zelo samonikla osebnost, ki zasluži vso pozornost.« Pirčevo življenje povzema po predhodnih biografih, več pozornosti od ostalih pa posveti »domnevnemu sporu oz. hudemu nesporazumu«, kot pravi, med Pircem in Baragom leta 1847 v Arbre Crochu zaradi Baragovega domnevnega odklonilnega stališča do rokopisa Pričevega indijanskega katekizma, s čemer naj bi preprečil njegov natis, Pirc pa je užaljeno od škofa v Detroitu neuspešno zahteval, da mu dovoli premestitev v Minnesoto. Tega spora drugi Pirčevi in Baragovi biografi praviloma ne navajajo, ali pa vsaj ne v taki ostrini. Stanonik pa je

⁷⁴ Prav tam, str. 209.

dalje navedel, da sta ostala Baraga in Pirc kljub temu ostala v pisnih stikih vse do Baragove smrti.⁷⁵

Svoj pregled pomembnejših biografskih objav o Francetu Pircu tokrat zaključujemo z delom zgodovinarja dr. Marjana Drnovška *Franc Pirc (1785-1880), sadjar na Kranjskem in misijonar v Ameriki*, ki smo ga omenili že v začetku pričujočega prispevka. Ker je Drnovškov Pirčev življenjepis pač najnovejši, je imel na razpolago vso prejšnjo knjižno produkcijo s tega področja, od p. Hrovata dalje, in tako lahko pot do knjige, vendar pa se je kot priznalo temeljit zgodovinar, velik poznavalec slovenskega izseljenstva v Ameriki in uveljavljeni arhivist odločil za težjo, a bolj primerno in plodonosno pot 'ad fontes'. Prejšnje objavljene podatke o Pircu, ki so, kot smo videli, včasih še vedno precej nezanesljivi, je šel ponovno preverjat v vire, tudi v slovenske kraje, povezane z Pirčevim življenjem in delom. To dejstvo je prva in pomembna temeljna značilnost Drnovškove knjige. Lahko rečemo, da je tako dokončno razrešil dilemo o Pirčevemu rojstnem kraju, ki naj bi bila že rešena, pa še vedno naletimo na napačni podatek o Godiču. Ko je šel preverjati rojstne knjige v župniji Mekinje, ki ji je bil ob njeni ustanovitvi leta 1787 priključen Godič, ni našel vpisa krsta Franca Pirca, pač pa ga je preveril v kamniški župnijski rojstni knjigi, kjer ga je našel pod datumom 20. 11. 1785, in sicer kot prvorojenca, z imenom Franz Xav. Pierz, označenega kot zakonsko rojenega. Tako je Drnovšek očitno ovrgel že omenjeno trditev Zike, da sta se Franceva starša poročila šele tri dni po njegovem rojstvu in s tem tudi njegovo domnevno nezakonsko rojstvo.⁷⁶ Prav tako je Drnovšek po vsej verjetnosti dokončno 'zacementiral' Pirčev smrti datum 22. 1. 1880, čeprav v opombi navaja, da se pojavlja tudi datum 20. 6. 1880⁷⁷, ki smo ga, kot že omenjeno, srečali v članku dr. Lukmana v SBL, ter pri vseh, ki podatke iz njega brez preverjanja in v dobri veri povzemajo.

Za razliko od večine prejšnjih avtorjev je Drnovšek zelo obsežno – in tudi na podlagi arhivskih virov – obdelal Pirčevo mladost in njegovo šolanje na glavni šoli v Kamniku, gimnaziji, liceju ter teologije v Ljubljani na centralnih šolah v času Ilirskih provinc.⁷⁸ Ta del je nedvomno druga pomembna Drnovškova dopolnitev že obstoječe literature o Francu Pircu. Avtor je predvsem na podlagi del dr. Vlada Valenčiča⁷⁹ po vsej priliki razrešil 'skrivnost' Pirčeve zavrnitve za mesto učitelja na njej, češ, da naj bi po mnenju enega od ocenjevalcev »pokazal popolno neznanje iz kemije, nalogo pa obdelal pod kritiko«.⁸⁰

Pirčevo ameriško obdobje Drnovšek zelo pregledno razdeli na dva osnovna dela:

⁷⁵ Janez Stanonik, *Franc Pirc*, Slovenska izseljenska književnost 2, Severna Amerika, ZRC SAZU, Založba Rokus, Ljubljana 1999, str. 57-62.

⁷⁶ Drnovšek..., str. 7.

⁷⁷ Prav tam, str. 84, 89.

⁷⁸ Prav tam, str. 9-13.

⁷⁹ Vlado Valenčič, *Ljubljanska učna stolica za kmetijstvo*, Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana, VIII/1960, št. 2, str. 91-98; *Isti*, *Sadjarstvo, Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev*, Zgodovina agrarnih panog, I. zvezek, Agrarno gospodarstvo, SAZU, Inštitut za zgodovino, Ljubljana 1970, str. 317-341.

⁸⁰ Drnovšek..., str. 22.

Michigan (1835–1852) in Minnesota (1852–1873). Glede na svoje bogato dosedanje raziskovalno delo – razumljivo – zelo veliko prostora posveti vprašanju Pirčeve vloge pri pospeševanju priseljevanja v Minnesota, tako Nemcev, kot tudi Slovencev oziroma natančneje Gorenjcev.⁸¹ Ob zaključku pregleda zapiše med drugim, da je njegov spomenik, ki je bil vejetno tisti, ki so ga postavili kanonik Zamejec in ostali, do druge svetovne vojne še stal »na Navju«.⁸² Videli smo, da navedbe p. Zakrajška ne podpirajo te trditve.

Na koncu svoje publikacije Drnovšek pritegne že navedeni ugotovitvi dr. Lukmana v SBL, da Pirca uvrščamo poleg Barage in Knobleharja »med najmarkantnejše osebnosti slovenske misijonske zgodovine«, zelo primerno pa tudi opozarja, da so mnoge strani iz Pirčevega življenja na Slovenskem in v Ameriki še neznane, zlasti pa še neovrednotene v prostoru in času in da raziskovalce različnih strok čaka še veliko dela.⁸³ Njegovo sklepno ugotovitev avtor tega prispevka seveda podpiše z obema rokama in doda le še, da bomo imeli o Francu Pircu po vsej priliki še o marsičem govorili in pisati in hvala Bogu, da je tako.

⁸¹ Prav tam, str. 58–62, 67–79.

⁸² Prav tam, str. 84.

⁸³ Prav tam, str. 85.

SUMMARY

SIGNIFICANT SLOVENE BIOGRAPHIC CONTRIBUTIONS ON THE MISSIONARY AND EMIGRANT PRIEST FRANC PIRC

Andrej Vovko

The Slovene electronic bibliographical database COBISS, otherwise quite useful and precious as a starting point to various researches, yet rather incomplete mainly in regard of older publications, cites approximately 20 bibliographical units on the Slovene priest, promoter of fruit growing, missionary and emigrant priest in the U.S.A. Franc Pirc (1785-1880). The author of his newest biography Franc Pirc (1785-1880), fruit grower in Carniola and missionary in America from 2003, Marjan Drnovšek, PhD, cites in the chapter on literature as many as 40 bibliographical units of which twelve directly relate to Franc Pirc. The purpose of the article is not to give a complete survey on the up to the present bibliography of Franc Pirc but a commented presentation of most significant Slovene biographical publications on him, particularly the works of Florentin Hrovat Franc Pirc očē umne sadjereje na Kranjskem in apostolski misijonar med Indijani v severni Ameriki from 1887, Dr. Franc Ks. Lukman in the Slovene biographic lexicon from 1949, Ivan Zika Franc Pirc očē umne sadjereje na Kranjskem in očē mesta St. Cloud v Ameriki from 1965, and the already mentioned book by Marjan Drnovšek. Presented are some other works as well. In his contribution the author presents and compares the evaluating of Pirc's life and work and the key data from individual works, particularly those that are with different authors not identical, especially the place of Pirc's birth and the date of his death.

Andrej Vovko, doctor of historical sciences, senior lecturer for modern and contemporary history at the Pedagogical Faculty in Maribor, research advisor of the Inštitut za biografiko in bibliografijo of the ZRC SAZU.